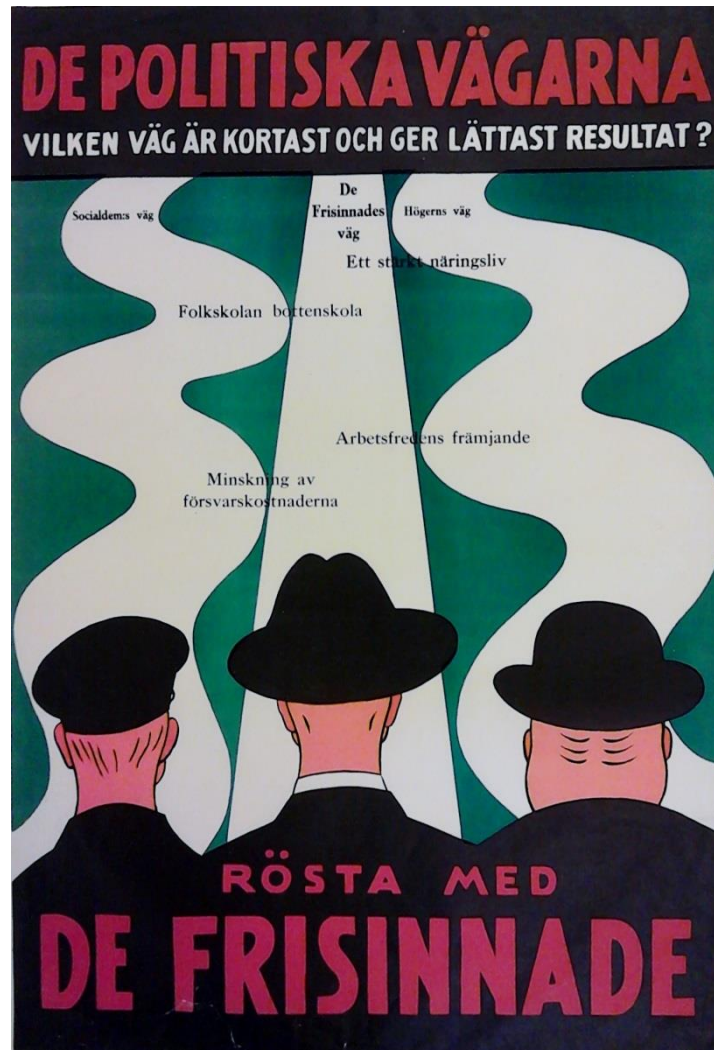

Lunds Universitet
Historiska institutionen
HIS K01
Seminarieledare: Wiebke Kolbe
Handledare: Ulf Zander
Seminarium: 12 januari 2015 kl 10:15 i sal B 352

LUNDS
UNIVERSITET

Folkpartiets ideologiska vägval under 1920- och 30-talen

och hur de tog sig uttryck i valaffischer

Henrik Jonsson

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte.....	2
Frågeställningar	2
Källmaterial och avgränsningar	2
Teori och metod.....	3
Forskningsläge.....	7
<i>Om valaffischer under perioden</i>	7
<i>Om Folkpartiets historia</i>	10
Disposition.....	12
Frihet till och frihet från	14
Individualitet och kollektivism	21
Synen på motståndarna	26
Tradition och modernitet	29
Sammanfattning och slutsatser	33
Käll- och litteraturförteckning	36
Källor	36
Litteratur	37

Inledning

Bilden på omslaget är en valaffisch från riksdagsvalet 1928. Till vänster står en man med keps på huvudet. Han har smala axlar och har lite längre hår i nacken, kanske han till och med ser något ovårdad ut med den tidens mått mätt. Han blickar framåt, mot den väg han tycks vilja gå, socialdemokratins väg. Den är kurvig och knixig och verkar inte speciellt effektiv om man vill spara på sina krafter. Kör man bil kanske man till och med hamnar i diket. På höger sida ser man en mer fetlagd man med fin hatt och välfriserad nacke. Även han blickar ut över en kurvig väg, högerens väg, som verkar vara lika oklok att följa som den till vänster. Mellan dem står en lång och ståtlig herre med ett utseende som inte går att enkelt fastställa vilken klass det anspelar på. Han bär på en alldaglig men ändå snygg och moderiktig hatt och hans frisyr är välvårdad men inte heller för prålig. Till skillnad från männen på kanterna så tycks mannen i mitten ha valt att följa mittens väg, den rakaste och effektivaste vägen, tillika den liberalt frisinnade vägen. Vad är det som gör den frisinnade vägen så rak? Svaret tycks ligga i att man tar det bästa från de båda andra vägarna. Försvarspolitik och skolpolitik från socialdemokraterna. Främjandet av ett starkt näringsliv och ro på arbetsmarknaden från den politiska högern.

Avsändaren var Frisinnade folkpartiet, ett parti som några år tidigare bildats utifrån resterna av Liberala samlingspartiet. Detta parti hade verkat sedan sekelskiftet 1900 men inre spänningar ledde till att partiet splittrades 1923 och förutom Frisinnade folkpartiet bildades även Liberala riksdagspartiet. 1934 skulle dessa båda liberala partier återigen gå ihop och bilda Folkpartiet. Orsaken till splittringen var dels försvarsfrågan, dels, och till ännu större del, rusdrycksfrågan. Denna partisprängning blottlade den spänning som funnits bland liberaler i Sverige sedan 1800-talet och som återfinns än idag inom Folkpartiet, den mellan socialliberaler och nyliberaler

Spänningen mellan nyliberalism och socialliberalism inom Folkpartiet är intressant att följa historiskt, eftersom motsättningarna följer som en röd tråd från det att partiet en gång bildades år 1900 som Liberala samlingspartiet och till dags dato. Partiledare som exempelvis Bertil Ohlin och Bengt Westerberg har fått personifiera olika inriktningar partiet tagit genom åren men spänningen mellan nyliberalism och socialliberalism har nog som mest gjort sig tillkänna under partisplittringen mellan 1923–1934. Det är också den här perioden som denna uppsats kommer att utgå från för att synliggöra och beskriva denna spänning.

Syfte

Syftet med denna uppsats är att analysera de bilder och texter som återfanns på de aktuella partiernas valaffischer under 1920- och 1930-talen. Därigenom vill jag ge en bild av folkpartiets ideologiska grund genom att belysa de spänningar som fanns i den svenska liberalismen under denna tid och samtidigt ge en bild av hur den svenska liberalismen förhöll sig till tidens skeende. Skälet till att studera just valaffischer är dels att dessa säger en hel del om vad ett parti främst vill förmedla, vilka budskap man tycker är viktigast att få fram och vilken bild man har av sig själv och samhället. Dels har det inom forskningen inte heller varit så vanligt att titta på just liberala valaffischer från denna period. Valaffischer från högern och vänstern har förekommit ganska ofta i litteratur om äldre valaffischer, men mig veterligen har ännu ingen analyserat folkpartiets valaffischer från samma period, vilket alltså utgör en forskningslucka som jag kan fylla med denna uppsats.

Frågeställningar

- Hur kom de liberala idéerna till uttryck i ord och bild i valaffischerna?
- Hur kan man utifrån valaffischerna se skillnader och likheter mellan Frisinnade folkpartiet respektive Liberala riksdagspartiet?
- Vilka förändringar sker över tid i ställningstagande och argumentation mellan 1918 och 1936 och hur ser man det i de liberala valaffischerna?

Källmaterial och avgränsningar

Jag ämnar svara på de angivna frågorna genom att analysera valaffischer under perioden 1918 till 1936, alltså från tiden innan partiet splittrades 1923 och till efter det att återföreningen hade genomförts 1934. Det är en tillräckligt lång period för att få med hela utvecklingen från splittring till återförening, men det är också tillräckligt kort period för att kunna få ett tillräckligt antal valaffischer för att de ska rymmas i en C-uppsats.

En del av materialet återfinns på Kungliga Biblioteket i Stockholm, där valaffischer ligger samlade i en avdelning för politiska affischer. Helt säker på att jag kunnat få fram alla valaffischer som är aktuella kan jag inte vara då alla valaffischer är arkiverade tillsammans

med pamfletter och andra informationsblad om möten och dylikt och det inte är praktiskt möjligt att gå igenom allt detta material. Inte heller är arkivet sorterat per parti utan man får själv avgöra utifrån innehållet vem avsändaren kan tänkas ha varit. Efter att ha sökt på bland annat ämnesord, partinamn, årtal med mera, så är jag ändå ganska förvissad om att jag fått se de flesta av de affischer som Kungliga Biblioteket har tillhanda och som är aktuella för min undersökning.

Jag har även inhämtat en del material från Folkpartiets lokaler i Stockholm och Folkpartiets kansli i Stockholms stadshus. Folkpartiet har inget egentligt arkiv för sina valaffischer och de affischer som återfanns i gömmorna utgör inget fullständigt sortiment. Av det som hittades i Kungliga biblioteket respektive hos Folkpartiet fotade jag av ett 30-tal affischer som lät sig analyseras utifrån ideologisk aspekt. De valaffischer jag inte tog bild av var av sådant slag att de mest hade en enkel text med uppmaning om att rösta på den ena eller den andra politikern utan närmare anledning än att denne politiker innehade en titel såsom domare, rektor eller liknande. 19 valaffischer kom till slut att ingå i undersökningen. De fotade valaffischerna som inte använts i undersökningen följde på det stora hela de övrigas mönster och således skulle dessa, om de också hade varit med, enligt min bedömning inte påverkat undersökningens resultat i större grad.

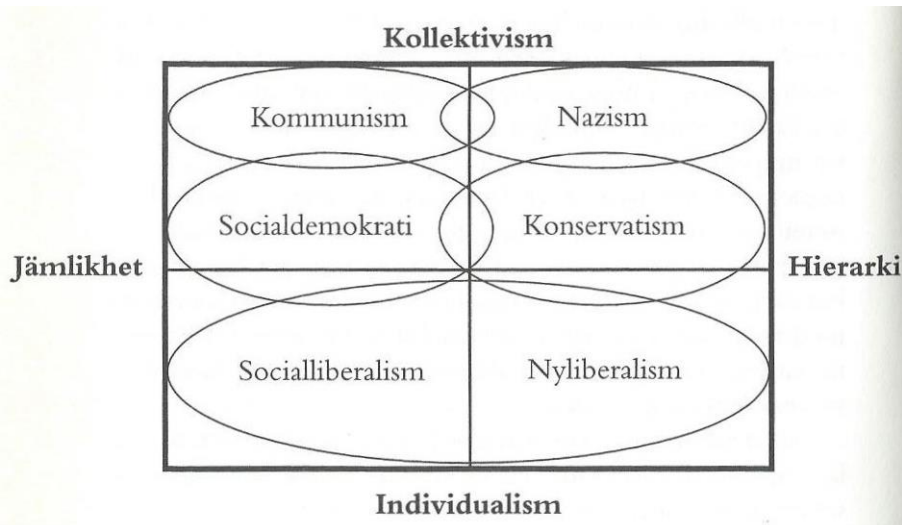
Teori och metod

I denna uppsats är det svårt att dra en klar skiljelinje mellan teori och metod. Metoden är att med hjälp av bilder från den aktuella perioden tillföra nya kunskaper om Folkpartiets ursprung, och teorin utgörs av att man med hjälp av bildanalyser kan placera in de liberala föregångarna på en ideologisk karta. Teori och metod, som jag ser det, flyter här samman till ett gemensamt analytiskt instrument.

Denna uppsats handlar inte bara om historia utan tangerar även idéhistoria och statsvetenskap. Eftersom det centrala i de frågeställningar jag har på något sätt handlar om politisk hemvist hade jag först tänkt använda en strikt statsvetenskaplig modell för att på det sättet kunna visa var de aktuella partierna hörde hemma på en ideologisk karta. I statsvetenskaplig teori finns det flera varianter av sådana ideologiska kartor, eller politiska kompasser om man så vill, som inte bara placerar ideologierna på en vänster-högerskala utan som även har med andra dimensioner såsom individualism kontra kollektivism eller modernitet kontra tradition.

Problemet med att använda sig av sådana kartor i en historisk kontext är att de tenderar att alltför mycket spegla nutida föreställningar om politik och ideologi. En sådan teori riskerar att inte riktigt passa in i en tid då demokrati var en ny företeelse och inte något självklart som det anses vara i dagens svenska politiska kultur. På den tid som min uppsats handlar om så kanske det var andra värden som man utgick från och som man valde att orientera sig efter när man skulle placera in partier i någon slags skala. Med andra ord riskerar man att bli ahistorisk när man ska försöka pressa in dåtidens partier i moderna politiska teorier. För att ta ett exempel så skulle man ju genom att utgå från dagens tankesätt uppfatta slavägaren Thomas Jefferson som oerhört konservativ och antidemokratisk, men för 200 år sedan uppfattades han ju snarare som en modern och radikal tänkare som utgick från idéerna om de mänskliga rättigheterna när han var med om att utforma den amerikanska konstitutionen.

För att undvika en statsvetenskaplig teori som inte är tillräckligt historiskt förankrad så kommer jag istället att använda mig av en politisk kompass som tagits fram av en historiker. Alf W Johansson har i sin bok om Herbert Tingstens publikationer i *Dagens Nyheter* 1946–1952 tecknat nedanstående modell där han placerat förhållandet mellan jämlikhet – hierarki på en horisontell axel och kollektivism – individualism på en lodrät axel.

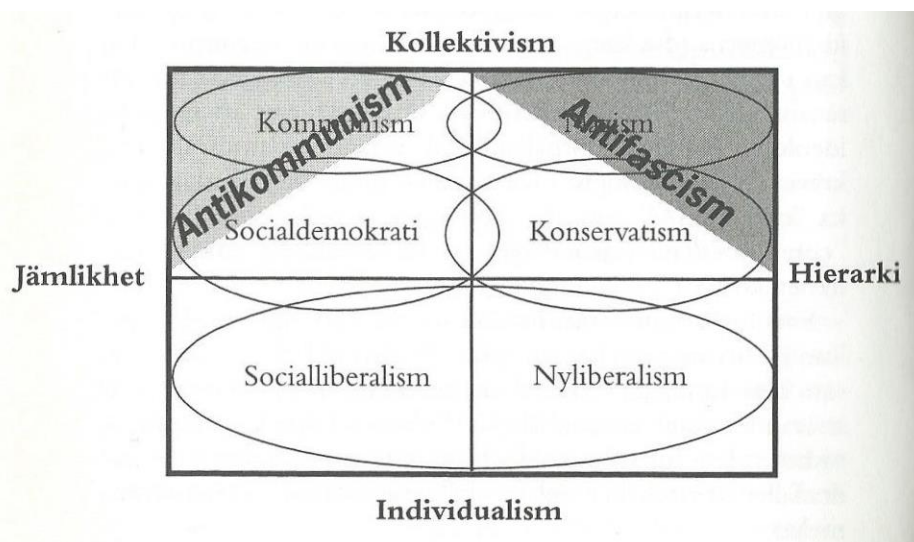
Historikern Alf W Johanssons modell för tiden före 1945.¹

På den första axeln så återfinns de ideologier som eftersträvar jämlikhet (ekonomiskt, socialt o.s.v.) på den ena ändan och de ideologier som accepterar ojämlikhet, eller till och med eftersträvar hierarki, finner man på den andra änden. På liknande sätt så kan man åt det

¹ Alf W Johansson. *Herbert Tingsten och det kalla kriget: Antikommunism och liberalism i Dagens Nyheter 1946–1952*. Stockholm, 1995, s. 230.

kollektiva hållet placera in de ideologier som beskriver människor utifrån att de tillhör en grupp av något slag, men om man istället utgår från att alla människor är unika och fria individer så hamnar man på motsatt sida i den individuella ändan. Detta är den modellen som Johansson använder för tiden före 1945.

Efter andra världskriget kom både kommunism och nazism att få så pass hårt motstånd att man kan börja tala om antikommunism och antifascism som egna rörelser med egna politiska agendor. Johansson kallar dessa för dystopiska ideologier, eftersom de istället för att sträva mot ett utopiskt mål försöker varna för ett dystopiskt scenario.

Johanssons modell som gäller efter 1945.²

De dystopiska ideologierna kom efter andra världskriget att förminska den politiska kompasskartan genom att tabubelägga åsikter eller attribut som påminde om kommunism eller nazism. Det var helt enkelt inte längre *comme-il-faut* att i något sammanhang bekänna sig eller visa sympati åt dessa ideologier. De grå fälten av antikommunism och antifascism minskar utrymmet för socialism på ena kanten och konservatism på den andra på det sättet att båda dessa måste anpassa sin politik och retorik för att passa in i den avsmalnande ideologiska kartan. För att jämföra med ett modernt språkbruk kan man här tala om en "åsiktskorridor" eller vad som anses vara "politiskt korrekt". För att ta ett exempel hade den person som före 1945 visat sympati för Stalin eller Hitler i och för sig ansetts som väldigt radikal i sin politiska uppfattning, men ändå som en person man kunde ta på allvar. Detta i tillförsikten att i likhet med andra personer som man skilde sig åt i politisk uppfattning kunna föra seriösa politiska diskussioner med vederbörande. Efter andra världskriget och den brutala insikten om vad

² Johansson, s. 230.

totalitära regimer är kapabla till att genomföra kom samme person nu att anses som så pass politiskt inkorrekt att dennes åsikter närmast var att likna med vid hur en ateist skulle åses på 1600-talet. En kommunist eller fascist blev, med Johanssons ord, drabbad av "social ostracism"³ om man bröt mot antikommunismens och antifascismens tabuiserande av vissa politiska uttryck. Nazismens politiska stil var till exempel förknippat med massmöten, fackeltåg, en viss arkitektur och mode med mera, som egentligen inte hade med ideologin att göra utan mer var ett uttryck för den tidens stil i största allmänhet. Efter 1945 kom däremot denna politiska stil att med hjälp av antifascismens ideologi bli till något suspekt och därmed tabu i det offentliga rummet.

Det här är något som också blir tydligt när man tittar på valaffischer från tiden före andra världskriget. Från ett nutida perspektiv blir man lätt förvånad över att det förekommer så många symboler och markörer som anspelar på det nationella eller på stereotyper av människor. Från vänstern kan man exempelvis se affischer som tycks uppmana till väpnad revolt och från högern affischer som ger prov på oförblommerad rasism. Det är genom att titta på bilder av dessa slag som Johanssons teorier bekräftas, men teorin ger också förklaringar till varför bilderna ser ut som de gör.

För att kunna genomföra en bildanalys på ett mer konkret sätt har jag tagit hjälp av Gillian Rose, professor i kulturgeografi, och hennes bok *Visual Methodologies* där hon ger exempel på hur man kan analysera reklamaffischer. Eftersom valaffischer kan sägas vara en typ av reklamaffischer där syftet är detsamma – att övertala åskådaren följa avsändarens intensioner – är Roses metod relevant även i detta sammanhang. I boken listar Rose olika uttryck som låter sig analyseras i affischer och går sedan vidare in i detalj vad man i dessa uttryck ska lägga märke till. När det gäller kroppar så ska man notera sådana saker som ålder, kön, etnicitet, hår, kroppsform, storlek och allmän attraktionskraft – om någon anses vara ful eller snygg. En annan sak kan vara hur personer på bilden beter sig – om de är arga, ledsna glada och så vidare. Var riktar sig ögonen? Vem tittar på vem eller vad? Vilka signaler sänder blicken? Är den undergiven eller uppmanande? Hur är poserna, vem sitter och vem står? Vilken aktivitet visas? Vad gör personerna/personen på bilden? Vem är aktiv och vem är passiv? Vilken rekvisita används? Vad kan den tänkas symbolisera? För att ge exempel så brukar glasögon symbolisera intelligens och ett gyllene sken kan visa på rofylldhet. Slutligen

³ Johansson, s. 228.

analyseras bakgrunden och vad den vill förmedla. Ett gyllene sken kan visa på lugn och stillsamhet eller ge näst intill en religiös stämning medan röd bakgrundsfärg varnar för fara.⁴

När det gäller affischer som bara har text är det viktigt att studera vad som accentueras, alltså vad som anses vara viktigast att få fram. Här gäller det också att sätta in texten i sitt sammanhang, att kontextualisera, så att man får fram budskapet dels genom att sätta in det i det historiska skedet, dels genom att analysera ord och begrepp som kanske inte har exakt samma betydelse idag som de hade på 1920- och 30-talen. Här kan man liksom i bildanalysen ställa frågor som: Vem riktar sig texten till? Är textens innehåll positivt eller negativt? Varnar den för något eller vill den lugna ner åskådaren? Är texten ordrik och komplex eller enkel att förstå? Även när det gäller affischer med bara text så kan man analysera bakgrundsfärg, typsnitt och storlek på bokstäverna för att se vilka känslor de kan tänkas förmedla.

Till sist ett begreppsförtydligande. Beteckningar av liberalism är vanskligt eftersom förändringar av dessa inriktningar har ägt rum under tid i takt med att också samhället förändrats. Alf W Johansson använder sig av begreppet nyliberalism i sin modell även för tiden innan 1960-talet för att inte förväxla den med den ursprungliga klassiska liberalismen som kan tolkas som en ideologi både till höger och vänster om nyliberalismen. Således kommer även jag i denna uppsats att hädanefter enbart använda mig av begreppet nyliberalism istället för klassisk liberalism när jag syftar på en högerinriktad variant av liberalismen.

Forskningsläge

Om valaffischer under perioden

När det gäller att tolka valaffischer har Rune Johansson i antologin *Mer än tusen ord* skrivit ett kapitel om det så kallade kosackvalet 1928 där SNU⁵:s tydligt antikommunistiska och antiryska affischer bidrog till valframgångarna för Allmänna valmansförbundet det året. Bakgrunden låg i att socialdemokraterna detta år bedrev valtekniskt samarbete med Sveriges kommunistiska parti och där de gick till val med gemensamma beteckningen "Arbetarepartiet". Högern var inte sena med att utnyttja denna samverkan till sin egen fördel

⁴ Gillian Rose, *Visual Methodologies; An Introduction to the Interpretation of Visual Materials*. 2. Uppl. London 2007, s. 81-82.

⁵ SNU: Sveriges nationella ungdomsförbund. Oberoende radikal högerorganisation som sedermera blev ett eget pronazistiskt parti, SNF: Sveriges nationella förbund.

genom att sammanlänka både gammal rysskräck och motstånd till kommunism och få det som att socialdemokraterna nu gick i Sovjetunionens ledband. En del av affischerna föreställde hotfullt illustrerade ryska kosacker som i ren skräckpropaganda uppmanade väljarna att sätta nationens väl före klasskampen.

I sin analys förklarar Johansson ingående vad det är som gör att affischerna ger intrycket av att hot och fara lurar runt hörnet. Han gör detta genom att beskriva vilka uppfattningar och föreställningar om ryssar som var vanliga i Sverige under den här tiden och vad i affischerna som vill anspela på dessa föreställningar. I och med att affischerna kom att bli en sådan succé för högern i detta val säger det oss också mycket om de tankar och den föreställningsvärld som var vanligt förekommande under perioden.⁶

Nedan visas ett exempel på en av de valaffischer Rune Johansson analyserade i *Mer än tusen ord*. Alla hade inte lika konfronterande drag som denna men de var ofta lika rikt illustrerade tillika innehållande underförstådda budskap.

Kanske den mest kända av valaffischerna i det så kallade "kosackvalet" 1928.⁷

⁶ Rune Johansson (2001). Samlande, lättförståelig och eggande? Kosacker, kultur och kvinnor i valaffischer från 1928. I Lars M Andersson, Lars Berggren, Ulf Zander (red). *Mer än tusen ord: bilden och de historiska vetenskaperna*. Lund, s. 223-244.

⁷ Nicklas Håkansson, Bengt Johansson, Orla Vigsö. *Politik i det offentliga rummet: Svenska valaffischer 1911-2010*. Stockholm 2014. s. 86

När Socialdemokratiska arbetarepartiet firade sitt 90-årsjubileum 1979 gav partiet ut en bok, *Affischernas kamp*, som innehöll samtliga valaffischer under partiets historia. Boken innehöll även en del affischer från andra partier, främst från högern och kommunisterna men också från bondeförbundet och de liberala partierna. I boken förekommer inga djupare bildanalyser av affischerna, men författarna förklarar ändå rätt bra under vilka omständigheter de kom till, vad affischerna ville ge för budskap och vad dessa sa om sin tid.⁸

Nicklas Håkansson, Bengt Johansson och Orla Vigsö, forskare och lärare vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) vid Göteborgs universitet, gav 2014 ut boken *Politik i det offentliga rummet* i vilken de har undersökt mer än 1400 svenska valaffischer från perioden 1911–2010. 200 av dem återges i boken som börjar med att ge en förklaring till valaffischernas uppkomst runt sekelskiftet 1900 där ny tryckteknologi och samhällets demokratisering utgör grunden. Valaffischernas utseende kom redan från början att starkt påverkas av reklamaffischernas bildkultur med starka färger, mycket satir och allegoriska budskap. I en tid utan radio och TV hade valaffischer också som uppgift att förmedla nyheter och informera allmänheten om hur samhället fungerade. Ofta var de tidiga affischerna därför faktaspäckade och mycket ordrika vilket blir tydligt om man jämför med dagens mer imageskapande valaffischer.⁹

Boken delar in valaffischerna i olika teman såsom utseende, typ av argumentation, till vem de riktar sig åt och om budskapet är negativt eller positivt, exempelvis varnande eller visionärt. En skillnad görs i om valaffischerna riktar sig mot nya väljare som man kan få över på sin sida eller om de är till för att mobilisera de egna leden. En annan skillnad görs mellan de affischer som behandlar motståndarna och de som fokuserar på den egna politiken. Detta sätt att dela in valaffischerna i olika teman kan jämföras med det sätt som denna undersökning delat in kapitlen i olika politiska teman med liberal anknytning.

I slutet av boken sammanfattas de svenska valaffischernas historia genom att dela in dem i olika tidsperioder. En tidsperiod utgörs av åren 1911–1936 där valaffischerna utmärks av hård retorik grundad på starka ideologiska motsättningar. Ännu var väljargrupperna inte tydligt urskiljbara och affischernas budskap kunde riktas åt vem som helst även om socialdemokraterna och bondeförbundet mestadels riktade sig till arbetare respektive

⁸ Sven Bodin, Carl-Adam Nycop, Åsa Åkerström. *Affischernas Kamp*. Stockholm 1979.

⁹ Håkansson, Johansson, Vigsö. s. 9-10.

lantbrukare. Däremot kunde höger och liberalernas valaffischer riktas åt både bönder och arbetare såväl som överklass och tjänstemän. Likaså kunde både vänstern och höger använda sig av nationella uttryck och symboler även om de inte så förvånande används mest av partierna till höger.¹⁰

Även om det inte var självklart att vissa grupper röstade på vissa partier gjorde sig klassamhället ändå tydligt i valaffischerna före andra världskriget. Budskapet de ville förmedla kunde rikta sig direkt till arbetare eller bönder på ett sätt som efter kriget blev alltmer sällsynt. Perioden gav också prov på klart konfronterande innehåll med grova nitbilder av motståndare eller tydlig stereotypiserande framställning av vissa grupper i samhället. På valaffischerna var det ofta att kapitalister framställdes med tjocka magar och kommunister kunde liknas vid ormar som ljuger eller bläckfiskar vars långa armar sakta men säkert slingrar sig om en.¹¹

Om folkpartiets historia

*Dagens Nyheter*s mångåriga ledarskribent och chefredaktör Svante Nycander skrev 2009 boken *Liberalismens idéhistoria: frihet och modernitet* i vilken han går igenom hela den liberala ideologins historia från 1700-talet till modern tid. I ett av kapitlen beskriver Nycander liberalismen i de nordiska länderna och på vilket sätt idéerna här skilde sig från övriga länder. Han skriver där hur liberaler och socialdemokrater i Sverige runt sekelskiftet 1900 slogs om samma väljare, nämligen den växande skaran som tillhörde arbetarklassen. Längre fanns det också en hel del arbetare som betecknade sig som liberaler och detta var skälet till att många av de sociala reformer som kom till under den här perioden initierades av liberaler. Även på det personliga planet fanns det kopplingar mellan liberaler och socialdemokrater. Hjalmar Branting, som själv kom från överklassen, tillhörde samma radikala studentförening i Uppsala, Verdandi, som den liberala ledaren Karl Staaff och de två kom att ha ett gott samarbete ihop ända till Staaffs död 1915. Efter att allmän rösträtt införts i Sverige 1919 så tog samarbetet slut och i likhet med andra länder i Europa kom det att utvecklas hårda strider om regeringsmakten. Från 1920 till 1932 hade Sverige 13 olika regeringar. Liberalerna kom oftast att hamna i mitten mellan vänstern och höger och det var nu som ordet ”vågmästare” kom till att användas i politiska sammanhang, syftandes på ett parti som balanserade mellan två block. Om liberaler inte själva satt i regeringsställning kom de att verka som vågmästare

¹⁰ Håkansson, Johansson, Vigsö. s. 128-131

¹¹ Ibid.

och de fick under mellankrigstiden därigenom väldigt mycket att säga till om. Under Bertil Ohlins ledning kom sedan folkpartiet, som enda liberala parti i riksdagen från 1934, att tydligare tillhöra högerblocket och har mer eller mindre gjort så sedan dess.¹²

Nycander betonar den (vänster)radikala traditionen i den svenska liberalismen, men också hur väl svenska liberaler har kunnat samarbeta med alla läger. Både de till höger som de till vänster om dem själva. Nycander för också ett intressant resonemang om vilken sida som har ”vunnit” rent ideologiskt, alltså bortanför partipolitiken. Om man utgår från vad liberalerna och socialdemokraterna ville på 1920- och 30-talen, vilka kom då att få rätt? Vilkas visioner passar mest väl in i det samhälle vi har idag?¹³

Liberalism är en ideologi med många förgreningar och vars tankar delvis överlappar varandra. Nycander räknar upp ett antal sådana inriktningar varav nyliberalism är en till höger stående med ett tydligt fokus på en fri ekonomi utan statlig inblandning. Även om själva begreppet inte blev känt förrän 1960-talet så kan nyliberalismen ändå anses vara liktydigt med den gamla marknadsliberala laissez-fairepolitiken förespråkandes en minimal stat.¹⁴

Historikern Gösta Johanson har i sin avhandling från 1980, *Liberal splittring: skilsmässa och återförening 1917–1934*, utförligt beskrivit den del av Folkpartiets historia som denna undersökning behandlar. I denna bok förklarar Johansson att Folkpartiet så gott som alltid bjudit på ideologiska spänningar mellan höger och vänster; klassisk liberalism å ena hållet och socialliberalism å det andra hållet. I efterspelet till folkomröstningen om rusdrycksförbud 1922 växte spänningarna så starka att partiet splittrades i två nya partier. Det socialliberala Frisinnade folkpartiet ville fortsätta verka för ett förbud mot rusdrycker medan utbrytarna i Liberala riksdagspartiet inte bara accepterade folkomröstningens resultat men var även klart motståndare till ett förbud. Även försvarsfrågan var central där de frisinnade var betydligt mer pacifistiska i sin inställning till skillnad från de nyliberala i utbrytarpartiet. Den period de båda partierna var splittrade kom dock inte att vara någon succé och de båda partierna backade i samtliga val mellan 1924 och 1932. År 1934 var spritförbudsfrågan inte längre lika aktuell och partierna närmade sig varandra så pass mycket att man bestämde sig för att återigen verka tillsammans vilket väljarna belönade med att partiet gick framåt i 1936 års val.¹⁵

¹² Svante Nycander. *Liberalismens idéhistoria: frihet och modernitet*. Stockholm 2009. s. 384-396.

¹³ Nycander, s. 396-399.

¹⁴ Nycander, s. 455-456.

¹⁵ Gösta Johansson, *Liberal splittring: skilsmässa och återförening 1917-1934*. Göteborg 1980.

Samma författare har även analyserat folkpartiets fortsatta utveckling fram till 1984 i *Liberal ideologi och politik 1934–1984* i vilken han redogör för hur spåren efter splittringen gör sig gällande även långt efter bildandet av Folkpartiet 1934. I Stockholm hade man exempelvis skilda partilokaler ända till 1950-talet. Det som kom att ändå förena de olika falangerna på 1930-talet var den alltmer oroliga omvärlden och det inre hotet från den växande skaran av vänster- och högerextremister.¹⁶

Den före detta folkpartistiske riksdagsmannen Anders Johnson skrev 2002 *Kämpande liberalism: Folkpartiet 100 år* i vilken han också beskriver händelseutvecklingen under perioden, fast då utan att närmare gå in på dess ideologiska grunder utan mer beskriver det politiska spelet och vilka praktiska orsaker som låg till grund för splittringen. Enligt Johnson berodde splittringen inte bara på ideologi utan även på mer handfasta saker som i vilken del av landet liberalerna verkade, vad de arbetade med och vilken utbildning de hade. Även enskilda aktörer kom att spela roll för partisprängningen och särskilt då den gamle statsministern Nils Edéns personliga tillkortakommanden. Johnson menar att Edén var en lysande statsminister som lyckades driva igenom den allmänna rösträtten 1919 men som partiledare var han dock desto sämre då han saknade de medlande dragen hos Karl Staaf. Då Edén själv dessutom intog en ytterkantsposition i både frågan om försvaret och nykterheten, var hans personliga ansvar stort att det gick som det gick. En annan orsak till splittringen var enligt Johnson av det taktiska slaget. Båda sidor trodde sig nämligen vinna på det totalt sett, men i själva verket sjönk som sagt valresultatet under hela perioden liberalerna var splittrade i två delar.¹⁷

Om man tillåter sig att generalisera Johanson och Johnsons syn på vad som utgjorde de strukturella skillnaderna mellan de olika liberala falangerna skulle det i en tabell kunna se ut på detta sammanfattande vis:

Frisinnade folkpartiet	Liberala riksdagspartiet
Socialliberaler	Nyliberaler
Freireligiösa	Sekulära
Bönder, arbetare	Borgare
Landsbygd (ex: Västerbotten)	Storstad
Förbud mot rusdrycker	Ej förbud
Minskat försvar	Ökat eller oförändrat försvar
Många kvinnor	Mestadels män

¹⁶ Gösta Johansson i *Liberal ideologi och politik 1934–1984*. Göteborg 1984.

¹⁷ Anders Johnson, *Kämpande liberalism: Folkpartiet 100 år*. Stockholm 2002, s. 43-44.

Disposition

Frihet är ett centralt begrepp i den liberala ideologin. I den klassiska liberalismen så fokuserar man på *frihet från* någonting. Det kan vara frihet från statens myndighetsutövande eller frihet från religiöst tvång. Socialliberalismen har förutom denna aspekt även fokus på *frihet till* någonting. Det kan vara frihet till att utbilda sig eller frihet till att förverkliga sig själv och kunna uppnå sina drömmar. Dessa båda begrepp i den liberala ideologin utgör det första kapitlet i analysen för att därigenom kunna visa på skillnader mellan de båda falangernas huvudinriktningar.

Förhållandet mellan individualitet och kollektivism är intressant om man ska skildra hur pass liberal en ideologi är. Både socialliberalism och nyliberalism utgår från individen i sin teoretiska byggnad men första hälften av 1900-talet dominerades av ideologier som istället hade det kollektivitas bästa som utgångspunkt. Det andra kapitlet visar hur pass väl valaffischerna speglade den svenska liberalismen under denna tid.

Det sätt som man väljer att beskriva sina politiska motståndare på är ett bra sätt för att se hur ett parti ser på sin egen politiska identitet. I det tredje kapitlet visas exempel på valaffischer som har en tydlig udd mot tänkta fiender. Här handlar undersökningen bland annat om att visa vilka som pekas ut som huvudmotståndare och på vilket sätt motståndarna beskrivs.

Det sista kapitlet fokuserar mer på tidens anda och är uppdelade i *tradition* och *modernitet*. Traditionen blir tydlig i vurmen för det nationella och arvet från tidigare generationer medan moderniteten visar sig i framtidstron grundad på bland annat sociala framsteg och ny teknologi. Anledningen till att dessa två områden får utgöra ett helt kapitel är att tydliggöra hur samtidens diskurs påverkade de liberala partierna i Sverige och att tiden mellan 1918 och 1936 var en period där mycket av det traditionella fick stå tillbaka för "det moderna projektet". Mellankrigstiden utgjorde i mångt och mycket skarven mellan det gamla konservativa bondesamhället och den nya demokratiska och moderna industrinationen.

I den avslutande delen kommer jag sammanfatta analysen och dra slutsatser utifrån vad jag kommit fram till i de enskilda avsnitten och där kommer jag också tydliggöra svaren på frågeställningarna samt ge råd om vidare forskning.

Frihet till och frihet från

Nedanstående valaffisch är hämtad från valet till riksdagens andra kammare 1921, alltså från tiden före den liberala partisprängningen. Att den uppmanar folk att rösta på de frisinnade ska inte tolkas som affischen kommer från Frisinnade folkpartiet eftersom detta parti kom till först två år senare. Liberala samlingspartiet kallade sig nämligen själva för frisinnade oftare än de kallade sig liberala, i alla fall om man ska utgå från valaffischerna, även om namnet kanske mer förknippades med de frikyrkliga än med marknadsliberaler. I början av 1900-talet gjorde liberaler och högern skillnad på partiorganisationer i riksdagen och politiska föreningar utanför riksdagen. Liberala samlingspartiet var alltså bara namnet på den sammanslutning som de liberala riksdagsmännen ingick i. Den liberala riksorganisationen som skötte det mesta av propaganda och information till allmänheten bildades 1902 under namnet Frisinnade landsföreningen, vilken så småningom kom att uppgå i det nybildade Folkpartiet 1935.¹⁸

Rubriken är "upp till val", som också var en vanlig rubrik på socialdemokraternas valaffischer från samma period. Kanske ville man locka över socialdemokrater till att rösta på de frisinnade? Enligt Håkansson, Johansson, Vigsø kan man dela in valaffischer i de två kategorierna röstsamlade eller röstflyttande.¹⁹ De har identifierat valaffischer som antingen riktade sig åt sådana väljare som redan lutade åt att rösta på affischens avsändare eller som var riktade åt nya typer av väljare som kanske förut har röstat på andra partier. Om man betänker både rubrik och innehåll torde denna affisch tillhöra det senare alternativet. Om man

tittar närmare på budskapet handlar det, förutom ekonomi och fred, om jämlikhet, nykterhet och att se till "det allmännas bästa". Slutklämmen är att inte stödja "klass och ytterlighetspartierna". Intressant i denna affisch är inställningen till frihet. Ekonomiskt

¹⁸ Johansson, s. 385.

¹⁹ Håkansson, Johansson, Vigsø, s. 30.

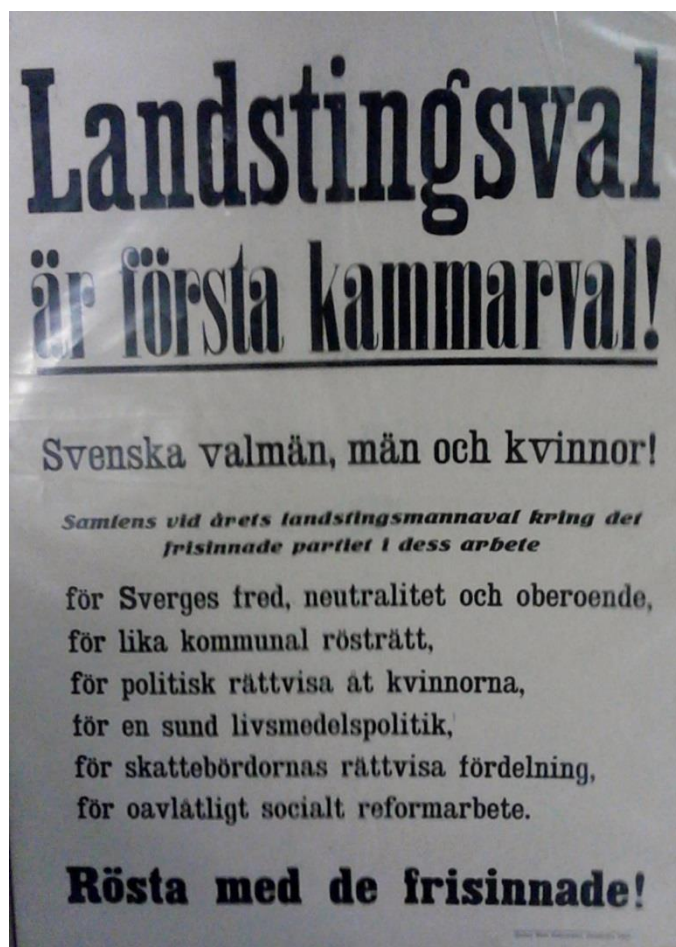
återuppbyggande på naturliga grunder kan ses som *frihet från* statligt styre; att ekonomin måste få växa fritt. Ytterligare ett budskap som kan sägas tillhöra det borgerliga lägret är det om samförstånd mellan klasser. En klassisk liberal inställning är att det egentligen inte finns några klasser utan bara individer. För mycket av klassretorik kommer enligt detta synsätt således endast ge resultatet att klyftorna mellan klasser snarare befästs än att de upplöses. Annars överväger affischens budskap om sådant som ger *frihet till* en bättre social situation. Att man väljer att ha med utjämning är ganska anmärkningsvärt då det är ett typiskt socialistiskt mål. Likaså betoningen på det allmännas bästa och kampen mot alkoholen som i många fall ledde till social misär. Om man sammanfattar budskapen i affischen kan man säga att två av dem handlar om *frihet från* och tre om *frihet till*. Uppmaningen om att inte stödja ytterlighetspartier (på båda kanter) implicerar att Liberala samlingspartiet vid tidpunkten såg sig själva som ett mittenparti.

Nästa valaffisch är från 1936 då Folkpartiet gjorde sitt första val sedan hopslagningen av Frisinnade folkpartiet och Sveriges liberala parti 1934. Här går det inte att tveka om att det är *frihet från* som är huvudbudskapet. Uppmaningen är "slit bojorna". Det är alltså underförstått väljaren själv som är fjättrad vid bojor som består av "partityranni", "skatteförtryck" och "monopolfara". Att dessa ord är skrivna i röda bokstäver är nog ingen tillfällighet utan de ska föra tankarna till vänsterpolitik. Vid tidpunkten för valet regerade visserligen Bondeförbundet sedan ett par månader (den så kallade semesterregeringen), men dessförinnan hade socialdemokraterna regerat i nästan fyra år, den längsta tiden i följd sedan demokratins införande i Sverige. "Partityranni" kan syfta på denna, för tiden, ovanligt långa period i regeringsställning. Skatteförtryck syftar antagligen på att skatterna hade höjts under socialdemokraternas tid vid makten och

riskerna att de skulle höjas än mer låg för dörren om socialdemokraterna återigen skulle komma i regeringsposition.²⁰ Faran för monopolställning i vissa branscher kan sägas vara ett typiskt liberalt ämne att ta upp. På en annan folkpartistisk valaffisch från samma år med rubriken "för ett fritt näringsliv" varnas för monopol på varor som kaffe, bensin och motortrafik. Exakt vad som syftas på i detta fall är svårt att säga, men allmänt utgör vurmen för marknadsekonomi och säkerställande av konkurrens grunden i den klassiska liberalismen från Adam Smiths dagar. Det var således *frihet från* statligt styre, höga skatter och oskäligt höga priser som sammanfattade budskapet "slit bojorna".

Om man då jämför detta klassiska liberala budskap med en valaffisch från landstingsmannavalet²¹ 1918 visar denna jämförelse tydligt på vilka stora omsvängningar och inre spänningar den svenska organiserade liberalismen har bjudit på. På den här affischen lyder parollerna för fred, utvidgad rösträtt för både män och kvinnor, ökad kontroll över livsmedel, för en rättvisare skattefördelning och för *oavlatligt* arbete för sociala reformer. Om

man läser det sista budskapet ordagrant är det Liberala samlingspartiets uppgift att aldrig upphöra med sociala reformer vilket för tankarna åt en klar socialliberal eller rent av socialistisk inställning.

Att man använder sig av ordet *skattebörda* implicerar att skatter är av ondo, vilket idag är en tydlig högermarkör i politiken men under tidigt 1900-tal var det inte bara borgerliga partier som klagade på höga skatter.²² Om man sammanfattar valaffischens budskap så är det alltså ett tydligt *frihet till* jämställdhet och jämlikhet som här kommer till uttryck.

²⁰ Lars Magnusson, Sveriges ekonomiska historia, 3:e uppl. Stockholm 2002, s. 395.

²¹ Före 1970 utsåg ledamöterna i landstinget deltagarna i riksdagens första kammare, därav affischens rubrik.

²² I socialismens kampsång "Internationalen", översatt till svenska av Henrik Menander 1902, kan man till exempel i fjärde versen läsa: "Båd' stat och lagar oss förtrycka, vi under skatter digna ner."

Om vi då går över till perioden då det fanns två liberala partier i riksdagen är det ju intressant att se om det var *frihet till* eller *frihet från* som utgjorde skillnaden mellan dem. Till valet 1924 hade det nybildade Frisinnade folkpartiet anlitat en tecknare från skämtpressen, Helge Forslund, som kom att ligga bakom ett antal av partiets valaffischer både 1924 och 1928.²³ Gemensamt för många av dem är att framställa Frisinnade folkpartiet som ett mittenparti genom att fjärma sig från både högern och vänstern. Bilden på omslaget är en typisk sådan valaffisch signerad Forslund, men temat går igen även i andra affischer såsom bilden på den här sidan som också är ett bra exempel på hur rikt illustrerade valaffischerna kunde vara under den här tiden.

Budskapet i affischen bredvid är att motverka slöseri med statens finanser. Både högermannen och socialdemokraterna står och bokstavligen slänger statens pengar i sjön medan de själva ser ut att må utmärkt. Mannen som representerar högern framställs på ett för tiden typiskt sätt som tjock om magen och med cigarr i munnen.²⁴ Mer otypiskt är det att även socialdemokraten tecknas som en fet man (om än inte lika tjock som kapitalisten). Kan det vara så att socialdemokraten kunnat sko sig på skattemedel, tycks tecknaren fråga. Båda männen ler och har en cigarr respektive pipa i munnen. Att de röker och samtidigt ler är en markör att de är belåtna och tillfredställda. Att spendera andras pengar verkar roa de båda herrarna. Underförstått ligger att statens pengar, som samlats in genom beskattning av folket eller om man så vill väljarna, missbrukas och slösas bort av politiker med egna intressen att tillgodose.

²³ Bodin, Nycop, Åkerström. s. 26.

²⁴ Lars M. Andersson har i sin avhandling skrivit om hur judar ofta framställdes i dåtidens skämtpress, varav en stereotyp var just som rika kapitalister med tjocka magar och cigarr i munnen; Lars M. Andersson. *En är en jude är en jude...; representationen av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900-1930*. Lund 2000.

Men också att det är väljarna som har makten att se till att dessa skattepengar används på ett så effektivt sätt som möjligt. Det bör tilläggas att vid valet 1924 leddes Sverige av en högerregering men dessförinnan hade Hjalmar Branting suttit som statsminister för socialdemokraterna mellan 1921 och 1923.

Uppmaning till sparsamhet och motstånd till slöseri av skattemedel var ett vanligt tema bland liberaler både före, under och efter splittringen och kan ses som skattebetalarnas *frihet från* statens rätt att bestämma över medborgarnas ekonomi. Ett liknande budskap återfinns i en

affisch från samma år med Liberala riksdagspartiet som avsändare. Denna affisch till vänster här bredvid är typisk för detta parti. Enkelt utförda med bara text och inga bilder och oftast med bara två färger så skiljer detta partis valaffischer ut sig från de övriga partiernas. Det som slår en utifrån dagens perspektiv är hur liten och ordrik texten är. Precis som det också konstateras i *Politik i det offentliga rummet* speglar det en tid då folk hade tid till att stanna till och läsa det finstilta i affischer.²⁵ Riksdagsman Lyberg refererar till Ernst Lyberg, som redan vid denna tidpunkt var en känd liberal företrädare och som

sedermera kom att bli partiledare för Liberala riksdagspartiet. Däremellan verkade han som finansminister i den frisinnade regeringen Ekman mellan 1926 och 1928.²⁶

Om man ser till själva budskapet består det av tre punkter: att söka en aktiv fredspolitik men också söka fred inom det svenska samhället, nedbringa försvarskostnaderna utan att sänka försvarsförmågan och till sist hävda den ekonomiska friheten. Den sistnämnda punkten förtydligas med att man vill hindra både nya skyddstullar och socialisering av produktion och

²⁵ Håkansson, Johansson, Vigsø, s. 52.

²⁶ <http://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=9960>, Datum: 2014-12-31.

egendom. Sammanfattande är att man söker *frihet från* statlig reglering av ekonomin och statens påverkan på den egna ekonomiska friheten genom att ta ut onödigt höga skatter.

Avslutningsvis visas två valaffischer med tydlig frihetlig prägel. Den översta är från valet 1932 och kommer från samma parti som förra bilden nämligen Liberala riksdagspartiet. Detta var sista gången partiet kom att gå till val. Under hela den period som de båda liberala partierna var isär så backade partierna i varje val. Liberala samlingspartiets valresultat 1921 var 18,7 procent.²⁷ I andrakammarvalet 1932 så fick Frisinnade folkpartiet och Liberala riksdagspartiet tillsammans ihop 11,7 procent varav sistnämnda parti endast kom upp i 1,9 procent.²⁸ Verklighetsbeskrivningen i bilden är helt enkelt något skev.

Annars är vind i seglen ett tecken på *frihet från* någonting. Att ha en egen båt att fritt segla runt i kan ju knappast vara en mänsklig rättighet, utan är något man gör på sin fritid. En fritidssysselsättning har man oftast för att komma bort *från* det vardagliga tvånget. Att folkpartiet valde att ha med en fritidsbåt på en av sina valaffischer 1936 (bilden nederst) kan ses utifrån denna aspekt. På vilken annan plats kan man känna sig friare än ute på sjön en ledig dag med vind i seglen i sin egen segelbåt? Texten i affischen hör väl samman med bilden då den också talar om *frihet från* bland annat rättslöshet och statlig inblandning i näringslivet.

²⁷ Statistiska centralbyrån:

http://www.scb.se/Grupp/Hitta_statistik/Historisk_statistik/_Dokument/Valstatistiken/Valstatistik%20Riksdagsmannavalen%20ar%201921.pdf Datum 2015-01-07

²⁸ Statistiska centralbyrån:

http://www.scb.se/Grupp/Hitta_statistik/Historisk_statistik/_Dokument/Valstatistiken/Valstatistik%20Riksdagsmannavalen%201929%201930%201931%201932.pdf Datum 2015-01-07

Om man ska sammanfatta dessa liberala valaffischer i termer av *frihet till* och *frihet från* så är det lättare att se skillnad över tid än mellan de olika partierna. Om man då ser budskapet om *frihet till* någonting som en markör för socialliberalism så är det i de båda affischerna från 1918 och 1921, båda från tiden innan splittringen, som detta kommer fram som tydligast. År 1918 innehade Liberala samlingspartiet regeringsmakten tillsammans med socialdemokraterna vilket säkerligen påverkade dess budskap i valrörelsen det året i en socialliberal riktning för att inte positionera sig alltför mycket från sin regeringspartner. Valet till andra kammaren 1921 var det första valet i Sverige med allmän och lika rösträtt för både män och kvinnor. I och med att denna demokratiska reform nu hade införts fanns inte längre det incitament kvar som hade hållit samman liberaler och socialdemokrater under lång tid. Valaffischen från valet 1921 ger inga tydliga tecken på att något var radikalt annorlunda jämfört med tidigare val men man kan ändå se att en viss förflyttning har skett mot mitten, mot det mer nyliberala fältet, i avseende på det budskap man vill förmedla.

På liknande sätt som att budskapet om *frihet till* någonting kan förknippas med socialliberalism så kan termen *frihet från* någonting utgöra markör för nyliberalism. Det senare budskapet är betydligt vanligare på de liberala valaffischerna ju senare i perioden man kommer och detta oavsett vilket av partiernas affischer man tittar på. Man hade annars kunnat förvänta sig en mer tydlig socialliberal inriktning hos Frisinnade folkpartiet men budskapet i dess valaffischer överensstämmer väl med det faktum att partiledningen, med Carl G Ekman i spetsen, redan från början gjorde tydligt att partiet inte skulle reduceras till enbart ett förbudsparti med frikyrkligt social prägel.²⁹

Det budskap som förenar många av de liberala valaffischerna, oavsett både tid och avsändare är betoningen på samförstånd mellan samhällsklasser. I Alf W Johanssons modell skulle man kunna placera in detta budskap nederst mot området för individualism eftersom man med ett sådant synsätt utgår från individen och dess frihet att inte vara låst i någon samhällelig gruppering.³⁰ Detta att varje individ har möjlighet, och personligt ansvar, att bryta sig fri från en invand miljö för att kunna förverkliga sig själv kan ju ses som ett gemensamt liberalt tankegod. De liberala partiernas syn på individen i förhållande till kollektivet och hur detta kunde ta sig uttryck i valaffischer kommer nästa kapitel handla om.

²⁹ Johanson, s. 396

³⁰ Johansson, s. 230

Individualitet och kollektivism

Valaffischen till höger är från de frisinnades valkampanj 1924. Mannen som fingret pekar på är uppenbarligen tänkt att föreställa en väljare och budskapet är att han inte bör stanna hemma på valdagen utan istället gå och rösta på Frisinnade folkpartiet. Mannen har fluga och kostym och ser allmänt välvårdad ut. Han är visserligen utan hatt, men har en välklippt frisyr. Han står i en öppen hållning med armarna i en position som påminner om en soldat i ledigställning, beredd att lyda nästa order. Kroppen är riktad framåt men huvudet och blicken är vända åt pekfingrets ägare för att visa att han är mottaglig för budskapet. Det är en man med en allvarlig min som verkar seriös och redo att ta ansvar. Tankarna leder inte till någon person

tillhörande arbetarklassen men inte heller tillhörande överklassen såsom vi har sett att den vanligtvis karikeras under den här tiden. Det är uppenbarligen en frisinnad väljare som valaffischens budskap är ämnad för. Om vi återgår till den indelning som görs i *Politik i det offentliga rummet* mellan röstsamlande och röstflyttande valaffischer så är det här ett tydligt exempel på den förstnämnda kategorin.³¹

Uppmaningen "på dig kan utgången bero" med betoningen på de två första orden är en självklar individuell markör men uppmaningen att gå och rösta säger också någonting om tidens syn på rösträtten. Att rösta sågs snarare som en plikt istället för en rättighet. Redan John Stuart Mill menade att rösträtten borde ses som ett förtroendeuppdrag i stil med att sitta i en domstolsjury. För Mill var det inte fråga om att rösta efter eget intresse utan tvärtom att overse de egoistiska begären och istället ta ansvar för det allmännas bästa.³² Johanson beskriver också i sin avhandling hur det politiska klimatet i Sverige på 1920-talet präglades av en osäkerhet i hur demokratin skulle fungera i praktiken. Många på högerkanten, även liberala

³¹ Håkansson, Johansson, Vigsø, s. 30.

³² Nycander, s. 205.

sådana, var uppenbart oroadade för hur majoriteten skulle behandla minoriteten. Att man då var rädd för att alltför många presumtiva väljare skulle strunta i att rösta var inte så konstigt.³³

En valaffisch med än mer betoning på det individuella kan hämtas från valet 1936 med det då nystartade Folkpartiet som här använt sig av den kände reklamtecknaren Anders Beckman. Mannens huvud är här riktat rakt mot betraktaren och hans blick är också den riktad rakt mot en själv. Kanske är mannen tänkt att ses som en spegelbild av den som tittar på bilden och som därigenom vill framkalla en känsla av att det är till just honom uppmaningen gäller. Fyra gånger nämns ordet din/ditt och budskapet här är uppenbarligen inte att rösta för det allmännas bästa så som Mill hade önskat sig utan det tycks här snarare handla om att väljaren bör se om sitt egna hus först och främst. Borta är

också det uppfordrande pekfingeret som antydde att det är ens *plikt* att rösta. Här är uppmaningen snarare att utnyttja sin *rätt* att rösta för sin egens skull.

Under 1930-talet förändrades det inrikespolitiska debattklimatet och man hade nu från vänster till höger på det stora hela accepterat den parlamentariska demokratin och dess praktiska konsekvenser.³⁴ Även från borgerligt håll tolererades nu till exempel fackföreningar. Saltsjöbadsavtalet skrevs under 1938 och den "svenska modellen" av samförstånd på arbetsmarknaden var född. Rösträtten och den representativa demokratin kom att bli en överideologi vars spelregler alla nu var överens om att följa. 1920-talets ständiga regeringskriser var över och demokratin i Sverige hade nu satt sig. Det är utifrån detta perspektiv man kan se denna valaffisch som ett led i att positionera sig i ett delvis nytt politiskt klimat. Det är ett lite rakare och enklare budskap men det saknar både de alarmerande budskapen om att faror hotar och attackerandet av motståndare som var så vanligt på tidigare valaffischer.

³³ Johanson, s. 399-400.

³⁴ Ibid.

Valaffischen på denna sida användes även den i 1936 års val till riksdagens andra kammare, men till skillnad från föregående affisch slår det an en helt annan ton än det individuella. Här är det snarare ett budskap om vad människor har gemensamt som är i fokus. I dagens ljus är det lätt att höja på ögonbrynen inför denna bild. Först det tydligt nationella temat med en blågul bild av Sverige och "tre kronor", en tydlig svensk symbol, i toppen av den folkpartistiska flaggstången. Det är bara inom Sveriges gränser man kan se några människor. Det som finns utanför gränsen är bara vatten eller obestämbar landmassa. Det är tydligt att det är det svenska folket som är i fokus och inga andra människor.

Annars är det nog texten som är mest uppseendeväckande. "Ett land, en klass, ett folk" är väldigt likt en samtida paroll i Tyskland, nämligen Hitlers och nazisternas "ett land, ett folk, en ledare". Här kommer Alf W Johanssons modell att spela väldigt väl in i sammanhanget. Just en sådan här paroll om "ett land, en

klass, ett folk" skulle efter 1945 ha hamnat i den del av modellens område som skuggas av det antifascistiska fältet.³⁵ Vid valet 1936 var det fortfarande möjligt av Folkpartiet att använda sig av en sådan paroll utan att det väckte någon större kritik. Vid valet 1948 skulle detta inte längre anses legitimt.

Betydde det här då att folkpartiet var anstucket av nazism under 1930-talet? Så är knappast fallet. Den tidning som tillhandahöll den kanske ihärdigaste kritiken mot nazismen var *Göteborgs Handels och Sjöfartstidning* med liberalen Torgny Segerstedt i spetsen. Inom partiet fanns också en självklar hållning av avståndstagande till nazismen. Gösta Johanson nämner till och med motståndet till den växande nazistiska rörelsen som en av orsakerna till att de båda liberala partierna återigen gick samman 1934.³⁶ Nej, man bör nog se budskapet

³⁵ Johansson, s. 230

³⁶ Johanson, s. 400

utifrån sin tid. I början av 1900-talet så sågs nationalismen som något betydligt mer positivt än vad fallet är idag. Nationalismen var ett sätt att manifesteras gemenskap över klasskamp och mellan könen i en tid som präglades av interna konflikter. Det var först när det blev känt vad nazisterna hade gjort sig skyldiga till som nationalismen tillsammans med mycket annat av de traditionellt konservativa värdena kom att ses som något negativt.³⁷

Devisen om "ett folk, ett land" var också något som hördes efter första världskriget då man styckade upp de mångtunniska länderna Tyskland, Ryssland och Österrike-Ungern till en mängd nya stater i Europa. Tanken var att man ville uppnå fred och stabilitet genom att varje nationell grupp fick självbestämmande genom en egen stat att verka i och drivande i den här processen var den liberale amerikanske presidenten Woodrow Wilson. Begreppen "Ett land" och "ett folk" var alltså inget märkvärdigt i sammanhanget och den tredje devisen om "en klass" var ju sedan gammalt en klassisk liberal uppfattning om att klassmotsättningar var ett socialistiskt påfund. Enligt detta synsätt fanns det egentligen inga klasser utan bara individer. Det är något som också blir tydligt i nästa bild till höger från valet 1932.

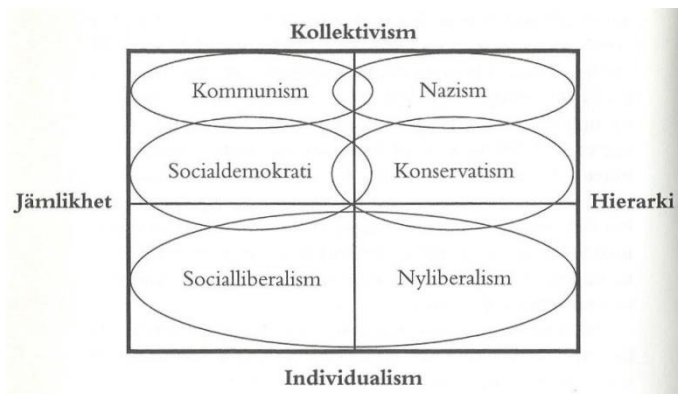
Här är det två män som ska välja färdriktning vid ett vägsval. Vägen till vänster leder till "egoism", "klasskamp" och "söndring" medan vägen till höger leder till "idealitet", "sammanhållning" och "samhällsvälfärd". På vägen till vänster går en man med käpp och trasiga kläder och bakom honom skymtar rykande skorstenar från fabriker. Till höger syns en bonde som slår sin skörd och bakom åkern skymtar en stad fast utan rykande skorstenar. Bakom alltihop går solen upp och ger ett gult sken över scenen. Att visa en

³⁷ Johansson, s. 228

uppåtgående sol ska antagligen visa på att framtiden står för dörren och en ny tid är på väg. De båda männen är neutralt tecknade. Ingenting i deras klädsel eller utseende i övrigt markerar någon slags gruppstillhörighet. Frisinnade folkpartiet, som ligger bakom valaffischen, kanske här vill få fram att det är ett idéburet parti som inte tar hänsyn till några enskilda intressen utan ser till vad som gynnar samhället och kollektivet i stort. Precis som på förra bilden eftersträvar man sammanhållning istället för klasskamp som i sin tur står under ordet egoism. Att rösta efter klasstillhörighet är alltså att rösta efter egen vinning.

Denna frisinnade valaffisch kontrasterar tydligt mot den folkpartistiska valaffischen på sidan 22 som handlade om att tillvarata sina egna individuella intressen. Till skillnad mot den affischen är det svårare att placera in den här i någon tydlig riktning. Det är ett budskap som appellerar till det kollektiva idealet, men samtidigt vill man inte se att människor grupperar sig i klasser. I Johanssons modell så skulle man kunna placera in budskapet om sammanhållning åt det kollektiva hållet och samhällsvälfärd åt det jämlika hållet. Uppmaningen att förbise klasskampen strävar åt det individuella. Resultatet blir att valaffischens ideologiska hemvist ändå hamnar snarlikt åt det socialdemokratiska hållet.³⁸

Inställningen till förbudsfrågan och försvaret var kanske de viktigaste anledningarna till partisprängningen 1923, men det fanns även en spänning mellan stad och landsbygd. Enligt Anders Johnson så var en anledning till splittringen av Liberala samlingspartiet att det nybildade Bondeförbundet hade vunnit över många av liberalernas väljare på landsbygden. Tanken var att ett renodlat socialliberalt parti med förankring i folkrörelserna skulle kunna locka tillbaka många av dessa.³⁹ Genom att avbilda en bonde på åkern och samtidigt ta avstånd från staden kan den sistnämnda valaffischen ses som ett uttryck för denna strävan.

Partisprängningen kom inte att lösa de interna spänningar som fanns inom den liberala rörelsen. Både Frisinnade folkpartiet och Liberala riksdagspartiet genomled interna fraktionsstrider. Ett sätt att släta över inre motsättningar och samtidigt tala om vilken politik man står för kunde vara att definiera sina motståndare. Om det handlar nästa kapitel.

³⁸ Johansson, s. 230.

³⁹ Johnson, s. 43-44.

Synen på motståndarna

Ledamöterna av riksdagens andra kammare valdes direkt av väljarna utifrån partitillhörighet och valkrets. Det var alltså inget direkt personval men partierna hade ställt upp listor med namn där den som stod överst kom in först och sen därefter i den tur de stod på listan. I Västerbottens valkrets verkade det inför valet 1928 sannolikt att de översta namnen på Arbetarpartiets⁴⁰ lista respektive Frisinnade folkpartiets lista båda skulle få plats i andra kammaren. Västerbotten var de frisinnades starkaste område i Sverige och man var klart större än både socialdemokrater och kommunisterna tillsammans, så chansen att få med även andranamnet på listan på bekostnad av socialdemokraternas dito var stor.⁴¹ Det bör tilläggas

att de frisinnades storlek i Västerbotten grundades i att en stor andel av dess befolkning var frireligiösa och/eller ingick i nykterhetsrörelsen som var en stor rörelse under första hälften av 1900-talet. Detta är bakgrunden till denna valaffisch där de frisinnade försökte få väljare från den traditionella arbetarklassen att rösta på dem istället för på arbetarpartiet.

På bilden ses en fjärdingsman representerandes Arbetarpartiet på vänstra sidan och en man från arbetarklassen tillika frisinnad på den högra sidan. Arbetarpartiets kandidat är liten och tanig till växten medan arbetaren ser ut som en karikatyr av en man sprungen ur arbetarklassen; stor och grovhuggen med breda axlar. Bilden

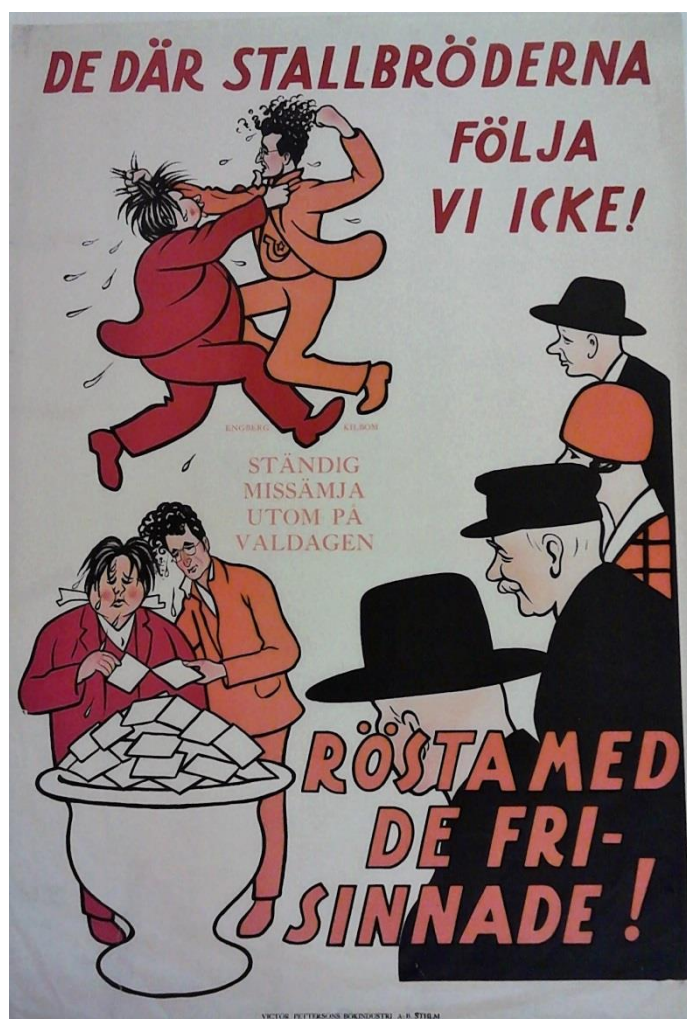
⁴⁰ Arbetarpartiet kallades den valsamverkan som SAP bedrev med SKP vid andrakammarvalet 1928.

⁴¹ Statistiska centralbyrån:

[http://www.scb.se/H/SOS%201911/Valstatistiken/Riksdagsmannavalen%20\(SOS\)%201909-1968/Valstatistik-Riksdagsmannavalen-1925-1926-1927-1928.pdf](http://www.scb.se/H/SOS%201911/Valstatistiken/Riksdagsmannavalen%20(SOS)%201909-1968/Valstatistik-Riksdagsmannavalen-1925-1926-1927-1928.pdf) Datum: 2015-01-02.

ihop med texten är svår att missförstå, en röst på de frisinnade var också en röst på en mer trovärdig representant för arbetarklassen. Att man sätter namnet Arbetarpartiet inom citationstecken och avbildar dess kandidat på ett för arbetarklassen otypiskt vis vill visa att socialdemokrater och kommunister inte är något riktigt arbetarparti. Deras representant är inte ens en arbetare utan en fjärdingsman, en slags polis, alltså en som snarare representerar överheten som förtrycker folket än någon som kommer från folket självt.

Det valtekniska samarbetet vid valet 1928 mellan socialdemokrater och kommunister kom till för att kunna maximera det totala antalet socialistiska riksdagsmandat. Det här var en tid då Sveriges kommunistiska parti (nuvarande vänsterpartiet) tillhörde den tredje internationalen, Komintern, och var således direkt eller indirekt underordnat den kommunistiska Sovjetregimen.⁴² Högern var som sagt inte sena att utnyttja detta samarbete mellan vänsterpartierna genom deras "kosackaffischer", men inte heller de båda liberala partierna

undvek tillfället att vända på situationen till egen fördel. Ett exempel på detta visar denna valaffisch där en skara människor tittar på när två herrar först slåss mot varandra för att sedan sluta fred på valdagen. Männerna är namngivna som Engberg och Kilbom och refererar troligtvis till de på den tiden välkända politikerna Arthur Engberg och Karl Kilbom. Arthur Engberg var tidningsman, riksdagsman och sedermera statsråd och allmänt betraktad som socialdemokratens kulturgestalt och en av dess teoretiker.⁴³ Karl Kilbom var med att bilda Sveriges kommunistiska parti och var även drivande för ett aktivt samarbete med Komintern.⁴⁴ Vad valaffischens tecknare vill få sagt

⁴² Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/komintern> Datum: 2015-01-07.

⁴³ Svenskt biografiskt lexikon: <http://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=16115> Datum: 2015-01-07.

⁴⁴ Svenskt biografiskt lexikon: <http://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=11485> Datum: 2015-01-03

är troligtvis att man inte ska låta sig luras av att socialdemokrater och kommunister utåt sett ofta visar sig oense sinsemellan. När det väl kommer till kritan är de ändå så pass närstående att de till och med kan gå till val på en gemensam lista. Användandet av ordet stallbroder är även det intressant då stallbroder kan betyda kamrat men också kumpan.⁴⁵ Frisinnade folkpartiet tar med detta budskap tydligt avstånd från två motståndare som de uppenbarligen ser som kumpaner i färd med brottslig gärning.

Även Liberala riksdagspartiet var vid 1928 års val ovilliga att försitta chansen att angripa det valtekniska samarbetet på vänstersidan. Det räckte tydligen med att varna för att en kommunist skulle ta plats i riksdagen för att avskräcka väljare från att lägga sin röst på arbetarpartiet. Mest intressant med denna valaffisch bredvid är dock att det är den enda av alla genomgångna affischer där något av de liberala partierna angriper den andre. Vid tidpunkten för valet hade de frisinnade innehaft regeringsmakten sedan två år tillbaka. Statsminister Carl G Ekman företrädde ett litet parti och var tvungen att förlita sig på hoppande majoriteter för att kunna regera. Kanske var det denna svåra uppgift som Liberala riksdagspartiet syftade på när de kallar de frisinnade för odugliga.

För att sammanfatta synen på motståndarna så kan man säga att ett genomgående drag i de valaffischer som berör ämnet verkar vara att socialdemokrater inte är att lita på. De är närmast att betrakta som en ljummare version av kommunister som i sin tur underförstått är odemokratiska och förrådiska då de anses vara mer lojala mot Sovjetunionens ledning än sitt egna land. Kritik inom de liberala leden är närmast obefintlig i valaffischerna. Kritik mot högern är desto mer förekommande men tycks ha varit som mest vanlig innan den allmänna rösträtten infördes. Allt eftersom tiden går så framstår vänstern som huvudmotståndarna i båda de liberala partierna. Detta gör att man kan placera in båda partier på högerns sida av Johanssons modell framåt tiden för återföreningen.⁴⁶ Denna positionering blir än tydligare om man tittar vilka budskap valaffischerna ger uttryck för avseende relationen mellan tradition och modernitet.

⁴⁵ Svenska akademiens ordlista:

http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista Datum: 2015-01-07

⁴⁶ Johansson, s. 230.

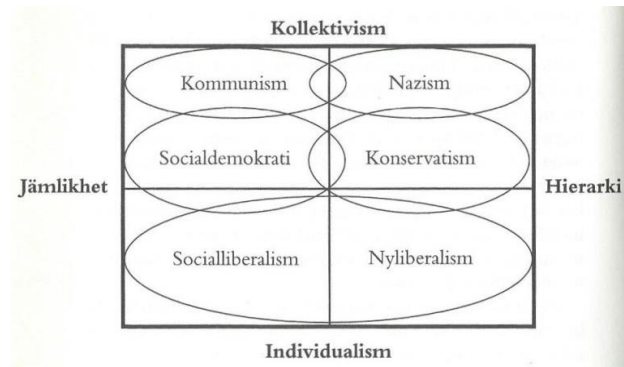
Tradition och modernitet

Om man förknippar tradition med konservatism borde det rimligtvis ligga nära till hands att också förknippa dess motsats, modernitet, med konservatismens motsats. Är det då liberalism eller socialism som anses vara motsatsen till konservatism? Den frågan är inte helt enkel att besvara.

Om vi återgår till Johanssons modell så som den fungerar före 1945 ligger både kommunism och socialliberalism längre bort från konservatism än vad socialdemokratin gör.⁴⁷ I andra ideologiska kompasser är det inte heller ovanligt att se att socialism, liberalism och konservatism

bildar en triangel i relation till varandra. Dessa politiska åskådningar utgör där, alla tre, motsatspar till varandra så som kommunism, konservatism och socialliberalism synes bilda en triangel i Johanssons modell. Om vi håller oss till den sistnämnda politiska kompasskartan som också utgör grunden för uppsatsens teoretiska resonemang, så kan vi också utgå från att konservatism och socialliberalism bildar ett motsatspar till varandra.

Med detta resonemang framstår valaffischen till höger som väldigt udda i sammanhanget. Frisinnade folkpartiet som, i alla fall från starten, ansågs vara socialliberalt anspelar här på något typiskt konservativt, nämligen den traditionsbaserade nationalismen. Att man vill låta "de svenska kvarnarna mala svensk säd" är en uppmaning som talar för sig själv men det chauvinistiska budskapet tycks inte räcka med enbart texten utan man låter det också förstärkas med en svensk

⁴⁷ Johansson, s. 230

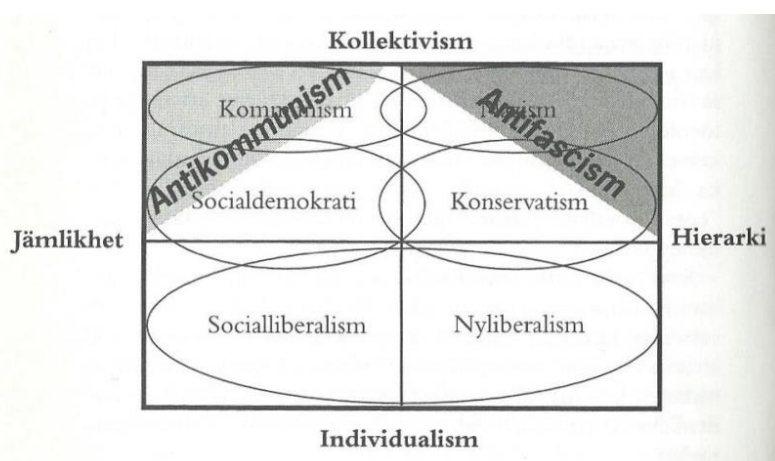
flagga bakom kärven. Kärven ingick också i Gustav Vasas heraldiska vapensköld och kom sedermera att bli en symbol för högerextrema rörelser.⁴⁸

Ytterligare en valaffisch med ett anmärkningsvärt utseende är även den hämtad från 1930-talet. Orden frihet och trygghet står bredvid en uppsträckt hand med en brinnande fackla. Färgerna domineras av gult och blått. Om det inte det stått Folkpartiet nederst skulle nog många i dag lätt förledas i tron att valaffischen härstammar från en högerextrem rörelse. Innan de bytte partisymbol till en blåsippa hade exempelvis Sverigedemokraterna en brinnande fackla som partisymbol vars utseende i sin tur kopierats från ett högerextremt brittiskt parti.⁴⁹ Men egentligen är det bara färgvalet gult och blått som är menat att slå an ett nationellt budskap. Den brinnande facklan är en gammal

symbol för upplysning och frihet och som har använts i sammanhang som inte nödvändigtvis har med nationalism att göra. Frihetsgudinnan i New York som håller upp en brinnande fackla är ett bra exempel på detta. Likaså återfinns facklan som symbol för svenska statliga verk som har med utbildning, forskning och underrättelsetjänst att göra. Att högerextrema organisationer sedan "stulit" den här symbolen och gjort den till sin har lett till ett tabuiserande av densamma.

Bilden av en hand som håller upp en brinnande fackla är ytterligare en sak som efterhand har hamnat i det antifascistiska fältet i Johanssons modell med de dystopiska ideologierna.⁵⁰

⁴⁸ Expo: <http://skola.expo.se/symbollexikon.html> Datum: 2015-01-03

⁴⁹ Expo: <http://skola.expo.se/symbollexikon.html> Datum: 2015-01-03

⁵⁰ Johansson, s. 230

Upplysning och frihet är klassiska begrepp i den liberala ideologin. De blågula färgerna minner däremot om en konservativ inställning som anammar traditionen men det kanske inte var så konstigt sett ur den tidens inställning till det nationella. Ordet trygghet kan i det här sammanhanget egentligen betyda vad som helst. I dagens politiska språkbruk är ordet kanske främst förknippat med vänsterpolitik, men på 1930-talet kan trygghet också ha varit syftande på fred och ett starkt försvar, nationell sammanhållning över klassklyftor, stabilitet på arbetsmarknaden, starkt rättssamhälle eller rätten till privat egendom. Det som i dag ses som en valaffisch som ger uttryck för en vurm för traditionen sågs på 1930-talet kanske som ett uttryck för det modernistiska upplysningsidealet.

Till sist visas två valaffischer, båda från 1936, där det är intressant att diskutera deras bakgrundsfärg. Men om vi först försöker säga något om det moderna i bilden bredvid, är det uppenbart med bruket av fotografier som inte var vanligt på valaffischer innan 1930-talet.⁵¹ Modernt är också att det är en kvinna och ett barn som avbildas. Förekomsten av män är annars på den tiden monumentalt vanligare än dessa båda andra kategorier. Det är inte bara att en kvinna är avbildad på valaffischen utan budskapet är också riktat åt henne som kvinnlig väljare. Kvinnan är för ovanlighetens skull subjektet och inte objektet. Traditionellt är dock att det är kvinnan som har hand om barnet. Kanske det är därför hon för en gångs skull får spela huvudrollen i en valaffisch?

Frågan är vad den gula bakgrunden vill säga. Enligt Rose ska man titta på nyans, färgmättnad och ljus när det gäller att analysera färger. Alla dessa är viktiga för att kunna fastställa bildens underliggande budskap.⁵² På denna bild är färgen något mörk vilket får en motsatt mening än vad gult annars står för, nämligen glädje, friskhet och energi. Gult relateras ofta till barn. På det sättet är det naturligt att den gula färgen förekommer ihop med barnet. I kombination med svart kan dock gult verka som varnande.⁵³ Tillsammans gör detta att valaffischen ger ett något

⁵¹ Håkansson, Johansson, Vigsø, s. 60.

⁵² Rose, s. 41.

⁵³ Color-wheel-pro: <http://www.color-wheel-pro.com/color-meaning.html> Datum: 2015-01-04

motsägelsefullt intryck. Att kvinnan och barnet ler får ändå ses som det centrala i bilden och gör att det positiva budskapet överväger.

En väg som leder bort mot horisonten är en vanlig bild på dåtidens valaffischer. Precis som bilden på denna uppsats omslag visade ett antal vägar som ledde framåt så är vägen här bredvid tänkt att symbolisera framtiden. Det modernistiska inslaget är här gestaltat av biltrafikens utveckling och tron på bilismens möjligheter. Ett typiskt modernt drag är att utvecklingen måste framskrida till varje pris och ingenting fick hindra dess färd på vägen. Grönt är allmänt en färg som signalerar något positivt. Det är naturens färg och det associerar till växtlighet, harmoni, friskhet och fertilitet.⁵⁴ De gröna fälten vid sidan av vägen ger sken av att en ljus framtid väntar bara bilarna får lov att fritt ta sig fram på vägen.

Om man utgår från den aktuella periodens valaffischer så tycktes traditionen vara viktig även för de upplysta liberalerna. Anspelningarna på det nationella var i många fall explicita. Ett socialliberalt parti som Frisinnade folkpartiet gjorde inget undantag i fallet. Den sista valaffischen är dock ett bra exempel på hur modernismen gör sig alltmer gällande ju längre fram i perioden man kommer. Borta är det typiska attackerandet av motståndarna som var så vanligt förekommande på 1920-talets valaffischer och det sena 1910-talets realistiska teman i skuggan av första världskriget. De båda sista affischerna från 1936 års val vittnar istället om positiva visioner och framstegstro. Precis som Gösta Bagge i en av Allmänna valmansförbundets valaffischer från samma år så har kvinnan och barnet i förra affischen blicken riktad snett uppåt mot framtiden.⁵⁵

⁵⁴ Color-wheel-pro: <http://www.color-wheel-pro.com/color-meaning.html> Datum: 2015-01-04

⁵⁵ Håkansson, Johansson, Vigsø, s. 105.

Sammanfattning och slutsatser

En sak man kan konstatera är att de liberala valaffischerna inte skiljer sig nämnvärt från hur valaffischer såg ut överlag under 1920- och 1930-talen. De valaffischer som förekommer i denna undersökning bekräftar den bild som framkommit i tidigare undersökningar av svenska valaffischer under mellankrigstiden. De var från alla partier ofta väldigt illustrativa, det vill säga färgrika med mycket detaljer med syftet att ge betraktaren ett ofta känslobaserat budskap. Det synes som att valaffischer generellt sett på den tiden mestadels vädjade till att väljaren skulle lägga sin röst utifrån känslor snarare än ett rationellt val baserat på information. Därtill kan även sägas att valaffischerna under den tid då demokratin i Sverige var ung var väldigt konfrontativa, för att inte säga aggressiva eller närmast hatiska mot motståndarna. Dessa kunde utmålas antingen som väldigt farliga och onda personer att vara rädda för eller som fullständigt inkompetenta personer att skratta åt. Utifrån valaffischerna sett verkar det helt enkelt som att det politiska klimatet på den tiden var så mycket hårdare än det är idag. Att Sverige hade en besvärlig situation i riksdagen kanske var en förklaring till detta hårda tonläge partierna emellan. Mellan åren 1920 och 1932 hade Sverige inte mindre än 13 regeringar, alltså i snitt ett statsministerbyte per år, vilket säger en del om de motsättningar som då rådde. De liberala valaffischerna utgjorde i detta sammanhang inget undantag utan synes också ha påverkats av den tidens hårda politiska klimat.

För att återknyta till undersökningens frågeställningar och ge svar på dem så kan vi börja med den första; hur kom de liberala idéerna till uttryck i ord och bild i valaffischerna? Som jag skrev i första kapitlet är ett genomgående drag att många av dem vill frånga vänsterns klassretorik genom att påvisa att det egentligen inte finns några klasser, bara individer. Att prata för mycket om klassklyftor och klasskamp riskerar, menade liberalerna, att endast leda till söndring och splittring. Det klasslösa samhället som socialismen eftersträvar kommer inte att infinna sig om man ständigt sätter en stämpel i pannan på folk att de tillhör den ena eller andra gruppen och att man därigenom bidrar till att låsa fast dem i denna position. Det här är en klassigt liberal inställning som kan sägas förena både socialliberaler och nyliberaler, och som ofta ses i alla de olika liberala partiernas valaffischer från den aktuella tidsperioden.

En annan tydlig liberal markör är att man vill uppnå frihet. Parollen frihet återkommer som ensamt ord i endast en av de affischer som finns i denna undersökning men andra saker som anspelar på frihet förekommer desto oftare, till exempel på båtar med vind i seglen och

uppmaningar om att ”slita bojorna” för att bli fri. Ekonomisk frihet är också ett återkommande tema.

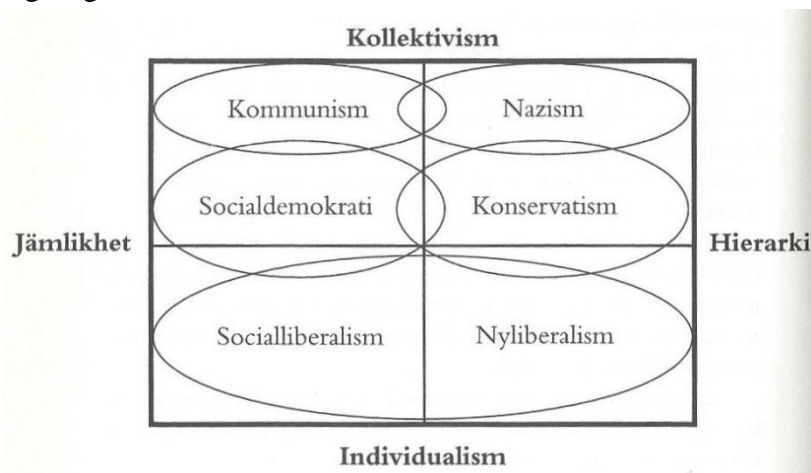
Det som också går igen i alla de liberala valaffischerna är att man sällan riktar sitt budskap till någon specifik väljargrupp såsom till exempel kommunisterna och socialdemokraterna riktade sina budskap till arbetarklassen eller såsom Bondeförbundet önskade stöd från jordbrukare. Detta överensstämmer väl med bilden av att liberala partier är idéburna och inte önskar företräda någon enskild grupps intressen. Ordet ”folk” i folkpartiet kommer också från denna inställning, det vill säga att man inte företräder någon särskild grupp av människor utan man vänder sig istället till folk i största allmänhet. På det sättet ska inga väljare heller behöva känna sig exkluderade från valaffischernas budskap.

Kärnan i denna uppsats uppgift är att röna ut skillnaderna och likheterna mellan de två liberala partiernas valaffischer under den splittrade perioden. Det är endast ett fåtal valaffischer som återfinns från Liberala riksdagspartiet, men dessa visar alla på ett tydligt nyliberalt budskap. Partiet gör inga försök att positionera sig i mitten och frihetsbudskapet är i tydligt fokus. Ingen kritik riktas högerut utan de motståndare som attackeras ligger alla till vänster om dem själva. På detta sätt visar Liberala riksdagspartiets valaffischer upp vad man kunde förvänta sig mot bakgrund av forskningsläget om Folkpartiets historia. Till skillnad mot Liberala riksdagspartiet gör Frisinnade folkpartiet det tydligt att man är ett parti som befinner sig mellan vänster och höger men där tonvikten av kritiken mot motståndare ändå riktas åt vänster. Det senare blir också tydligare ju längre fram i perioden man tittar och vid det sista valet 1932 återfinns ingen kritik alls åt höger.

Att valaffischernas budskap ändras under perioden för oss in på frågeställningen om vilka förändringar som sker över tid. Frisinnade folkpartiet kom till som ett resultat av att den nyliberala falangen bröt sig loss från Liberala samlingspartiet och bildade Liberala riksdagspartiet. Man hade då kunnat förvänta sig att valaffischerna från det mer socialliberala Frisinnade folkpartiet skulle ge uttryck för en tydlig vänstersväng från hur det var innan, men något sådant resultat har denna undersökning inte kunnat visa. Snarare är det så att Liberala samlingspartiets valaffischer mellan 1918 och 1921, när de båda falangerna fortfarande var tillsammans, visade på ett tydligare socialliberalt budskap jämfört med Frisinnade folkpartiets valaffischer. Hur kommer detta sig? De två största frågorna som hade splittrat liberalerna var förbudsfrågan och försvarsfrågan. Dessa frågor kom under perioden att minska i betydelse och andra frågor blev istället centrala i debatten där de båda liberala falangerna kom att stå på

samma sida. Med den allmänna rösträttens införande 1921 så kom det politiska landskapet att ritas om. Socialdemokraterna behövde inte längre hjälp från de liberala för att få politiskt inflytande utan istället kom socialdemokraterna att bli gemensam motståndare till både nyliberala Liberala riksdagspartiet och det mer socialliberala Frisinnade folkpartiet i och med att den ekonomiska politik som socialdemokraterna förordade varken passade nyliberaler eller socialliberaler.

För att sammanfatta vad de liberala valaffischerna gav uttryck för mellan 1918 och 1936 och samtidigt knyta an till den teoretiska modell som använts, var det strax innan partideleningen 1923 en tydlig socialliberal prägel på Liberala samlingspartiets valaffischer. Ett klart nyliberalt budskap stod Liberala riksdagspartiets valaffischer däremot för. Detta budskap ändrades inte heller nämnvärt utan detta parti tycktes hela tiden inneha en tydlig position åt höger. Frisinnade folkpartiet intog från början en tydlig position i mitten, men dess valaffischer gav under tid uttryck för en vandring högerut. Således är det inte svårt att utifrån valaffischernas innehåll se hur de båda liberala partierna närmade sig varandra och när man sedan tittar på Folkpartiets valaffischer från 1936 så är det ett entydigt borgerligt budskap som framträder för att inte säga nyliberalt.⁵⁶

För vidare forskning kan man med fördel ägna sig åt Folkpartiets valaffischer från senare tider än den undersökningsperiod som denna uppsats behandlat. Intressant kan ju då vara att titta på valaffischerna från 1950- och 60-talen då Folkpartiet var det ledande oppositionspartiet och då se om denna position på något sätt gav avtryck i valaffischernas utformning. En annan sak som kan vara värt att titta närmare på är hur *andra* partiers valaffischer framställde Folkpartiet. I denna uppsats har det getts flera exempel på hur Folkpartiet valde att framställa sina motståndare på. I den litteratur jag använt mig av har det förekommit många exempel på hur främst högern och socialdemokraterna framställts men knappt några stycken alls där udden är riktad mot liberala partier.

⁵⁶ Johansson, s.230.

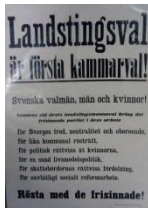
Käll- och litteraturförteckning

Källor

Valaffisch från Folkpartiets kansli i Stockholms stadshus:

Valaffischer från Folkpartiets partikansli i Stockholm:

Valaffischer från Kungliga biblioteket, Stockholm, avdelningen för affischer:

Litteratur

Böcker

Lars M. Andersson. *En är en jude är en jude...; representationen av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900-1930*. Lund 2000.

Andersson, Lars M. Berggren, Lars. Zander, Ulf (red). *Mer än tusen ord: bilden och de historiska vetenskaperna*. Lund 2001

Håkansson, Nicklas. Johansson, Bengt. Vigsö, Orla. *Politik i det offentliga rummet: Svenska valaffischer 1911-2010*. Stockholm 2014

Johansson, Alf W. *Herbert Tingsten och det kalla kriget: Antikommunism och liberalism i Dagens Nyheter 1946–1952*. Stockholm 1995

Johansson, Gösta. *Liberal splittring: skilsmässa och återförening 1917-1934*. Göteborg 1980

Johansson, Gösta. *Liberal ideologi och politik 1934–1984*. Göteborg 1984.

Johnson, Anders. *Kämpande liberalism: Folkpartiet 100 år*. Stockholm 2002

Magnusson, Lars. *Sveriges ekonomiska historia, 3:e uppl.* Stockholm 2002

Nycander, Svante. *Liberalismens idéhistoria: frihet och modernitet*. Stockholm 2009

Rose, Gillian. *Visual Methodologies; An Introduction to the Interpretation of Visual Materials*. 2. Uppl. London 2007

Internet

Color-wheel-pro: <http://www.color-wheel-pro.com/color-meaning.html>

Expo: <http://skola.expo.se>

Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se>

Statistiska centralbyrån: <http://www.scb.se>

Svenska akademins ordlista: <http://www.svenskaakademien.se>

Svenskt biografiskt lexikon: <http://sok.riksarkivet.se/SBL/Start.aspx>